ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ҚИДИРУВДА БЎЛГАН ШАХСЛАРНИ ҚИДИРИШДА ЖАМОАТЧИЛИК БИЛАН ҲАМКОРЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Утебов Файзулло Абдумажит ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 318-гуруҳ курсанти
https://doi.org/10.5281/zenodo.22929891

Аннотация: Мазкур мақолада профилактика инспекторининг тергов, суд ва жазони ижро этиш органларидан яширинган ҳамда бедарак йўқолган шахсларни қидириб топишда жамоатчилик билан ҳамкорлигининг назарий-ҳуқуқий асослари ва амалий жиҳатлари тадқиқ этилган. Маъмурий ҳудудда жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва қидирув фаолиятининг тезкорлигини оширишда «маҳалла еттилиги», маҳалла фаоллари, кўчабошилар ва уйбошиларнинг ўрни ва имкониятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, ижарага берилган хонадонлар устидан мониторинг олиб бориш, аҳолининг ҳушёрлигини ошириш, кўнгиллилар (волонтёрлар) салоҳиятидан фойдаланиш ҳамда рақамли ахборот технологияларини жорий этиш бўйича илмий асосланган амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: профилактика инспектори, қидирувдаги шахслар, бедарак йўқолганлар, жамоатчилик билан ҳамкорлик, «маҳалла еттилиги», ижара муносабатлари, волонтёрлик, рақамли технологиялар, жамоат хавфсизлиги, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли суд-ҳуқуқ ислоҳотлари доирасида ички ишлар органлари фаолиятини, хусусан, жамоат хавфсизлиги ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасини тубдан такомиллаштиришга устувор аҳамият қаратилмоқда. «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида фаолият юритаётган ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар тизимида қуйи бўғин – ҳудудий профилактика инспекторларининг ўрни беқиёсдир. Чунки фуқароларнинг тинч-осойишта ҳаётини таъминлаш, жиноятларнинг барвақт олдини олиш ва уларни фош этишда бевосита маҳаллада хизмат олиб борувчи профилактика инспектори давлат ва жамият ўртасидаги асосий кўприк вазифасини бажаради [1].

Ҳуқуқни қўллаш амалиётида жиноят содир этиб, тергов, суд ва жазони ижро этиш муассасаларидан яширинган, шунингдек, бедарак йўқолган шахсларни қидириб топиш жиноятчиликка қарши курашишнинг энг мураккаб

йўналишларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги [2] ҳамда «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги [3] Қонунларида фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда жамоатчилик тузилмалари билан ҳамкорлик қилиш ички ишлар органлари фаолиятининг муҳим принципларидан бири сифатида мустаҳкамланган.

Қидирувдаги шахсларни аниқлаш фақатгина тезкор-қидирув бўлинмаларининг вазифаси бўлиб қолмасдан, балки профилактика инспекторларидан ҳам маъмурий ҳудудда юқори сергаклик ва тезкор-профилактик фаолиятни талаб этади. Профилактика инспектори ўз маъмурий ҳудудида яшовчи фуқаролар, уларнинг турмуш тарзи ва оилавий алоқалари тўғрисида энг кўп ахборотга эга субъектдир. Бироқ, замонавий шароитда фақат инспекторнинг якка тартибдаги хизмати билан тўлиқ натижага эришиш имконсиз. Бунда асосий куч ва ахборот манбаи сифатида маҳалла фаоллари, жамоатчилик тузилмалари ҳамда фуқароларнинг бевосита кўмаги майдонга чиқади [4].

Қидирув фаолиятида жамоатчилик билан ҳамкорлик қилиш қуйидаги устувор йўналишларни қамраб олади:

Маъмурий ҳудудда қидирувда бўлган шахсларнинг эҳтимолий яшириниш жойлари (ижарага берилган хонадонлар, қаровсиз бинолар, саноат ҳудудлари) ҳақида тезкор маълумотлар тўплаш;

Бедарак йўқолган фуқаролар, хусусан, вояга етмаганлар ва кексаларни қидиришда кўнгиллилар (волонтёрлар) ва жамоатчилик кучларини бирлаштириш;

Аҳоли орасида қидирувдаги шахслар тўғрисидаги қонуний фото-ориентировкаларни тарқатиш ва фуқароларнинг ҳушёрлигини ошириш [5].

Шундай қилиб, профилактика инспекторининг маҳалла институти ва жамоатчилик билан узвий ҳамкорлиги қидирув фаолиятининг тезкорлиги, самарадорлиги ҳамда жазонинг муқаррарлиги принципини таъминлашда ҳал қилувчи омил ҳисобланади.

Бугунги кунда маҳаллаларда хавфсиз муҳитни яратиш ва қидирув фаолиятини жадаллаштиришда профилактика инспектори жамоатчилик билан бир нечта асосий институционал шакллар орқали алоқа ўрнатмоқда. Мамлакатимизда маҳалла бошқарувининг замонавий тизими – «маҳалла еттилиги» институтининг жорий этилиши қидирув фаолиятида ахборот

алмашинуви ва тезкорликни янги босқичга олиб чиқди [1].

Профилактика инспекторининг қидирув фаолиятида жамоатчилик билан ўзаро алоқаси қуйидаги асосий бўғинлар орқали амалга оширилади:

1. «Маҳалла еттилиги» аъзолари билан тизимли алоқа. Маҳалла фуқаролар йиғини раиси, ҳоким ёрдамчиси, ёшлар етакчиси, хотин-қизлар фаоли, солиқ инспектори ҳамда ижтимоий ходим билан мунтазам ахборот алмашиш қидирувдаги шахслар ҳақида муҳим маълумотларни олишга хизмат қилади. Масалан, ёшлар етакчиси орқали қидирувдаги ёшларнинг эҳтимолий алоқалари ва ижтимоий тармоқлардаги фаоллиги, хотин-қизлар фаоли ва ижтимоий ходимлар орқали эса оилавий муҳит, қариндош-уруғлар билан алоқалар ва моддий таъминот манбаларига оид маълумотлар аниқланади [4].

2. «Жамоатчилик назорати масканлари» ва маҳалла посбонлари фаолияти. Кўчабошилар, уйбошилар ва жамоатчилик фаоллари маъмурий ҳудуддаги ҳар бир ўзгариш, хусусан, янги кўчиб келган нотаниш шахслар, шубҳали ҳаракатлар ва ташриф буюрувчилар тўғрисида кундалик мулоқотлар ҳамда маҳалланинг онлайн алоқа тармоқлари орқали профилактика инспекторини биринчилардан бўлиб хабардор қилади. Бу эса қидирувдаги шахсларнинг яширин муҳитга сингиб кетишига йўл қўймайди.

3. Ижара муносабатлари мониторинги ва кўчмас мулк соҳаси жамоатчилиги. Кўп қаватли уйлар ва якка тартибдаги турар-жой секторларида ижарага берилаётган хонадонлар қидирувдаги шахсларнинг асосий яшириниш нуқталаридан биридир. Шу боис, уй-жой мулкдорлари ширкатлари (бошқарув сервис компаниялари) раҳбарлари, консьержлар ва қўшнилар билан ишончли ҳамкорликни йўлга қўйиш қидирувдаги шахсларнинг манзилларини тезкор аниқлашда муҳим аҳамият касб этади [6].

4. Кўнгиллилар ва хизмат кўрсатиш соҳаси вакилларини жалб этиш. Бедарак йўқолган фуқароларни очиқ ва кенг ҳудудларда излаб топиш, расмий фото-маълумотларни тарқатишда кўнгиллилар (волонтёрлар) гуруҳларининг имкониятларидан оммавий тадбирлар орқали фойдаланилади. Шунингдек, гавжум савдо ва хизмат кўрсатиш объектлари (бозорлар, дўконлар, умумий овқатланиш шохобчалари) ходимларини ҳамкорликка жалб этиш ҳамда кўзга кўринарли жойларга расмий ориентировкаларни ўрнатиш қидирувдаги шахсларни тез фурсатда таниб олиш ва хабар бериш имконини беради.

Шу билан бирга, замонавий рақамли ахборот майдони жамоатчилик билан ҳамкорликнинг муҳим воситасига айланмоқда. Ҳудудий ички ишлар

органлари ва маҳалла кесимидаги «Telegram», «Facebook» гуруҳларида фуқароларнинг ҳуқуқларини бузмаган ҳолда қидирувдаги ва бедарак йўқолган шахслар ҳақидаги расмий маълумотларни жойлаштириш фуқаролик жамияти вакилларидан тезкор қайта алоқа олиш имконини кенгайтирмоқда [5].

Профилактика инспекторининг қидирувда бўлган шахсларни аниқлашда жамоатчилик билан ҳамкорлиги таҳлили соҳада ҳали тўлиқ фойдаланилмаган захиралар ва ҳал этилиши лозим бўлган қатор вазифалар мавжудлигини кўрсатмоқда[7]. Хусусан, аҳолининг қидирув ишларига жалб этилишида фаоллик даражасининг етарли эмаслиги, ахборот тақдим этган шахсларнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳамда уларни рағбатлантириш механизмларининг тўлиқ йўлга қўйилмаганлиги қидирув самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда [4].

Мазкур йўналишдаги ҳамкорликни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш мақсадида қуйидаги илмий-амалий таклифларни ҳаётга татбиқ этиш мақсадга мувофиқдир:

Биринчидан, қидирув жараёнига кўмаклашган фуқароларни рағбатлантиришнинг аниқ механизмларини жорий этиш. Қидирувда бўлган оғир ва ўта оғир жиноятларни содир этган шахслар, шунингдек, бедарак йўқолган фуқароларни топишда муҳим ахборот берган шахсларни моддий ва маънавий жиҳатдан рағбатлантириш тизимини қонун ҳужжатларида янада аниқроқ мустаҳкамлаш зарур. Бу жамоатчиликнинг қидирув ишларидаги манфаатдорлиги ва фаоллигини кескин оширади [2].

Иккинчидан, аноним ва хавфсиз рақамли алоқа каналларини яратиш. Кўп ҳолларда фуқаролар ўз хавфсизлиги ёки шахсий маълумотлари ошкор бўлишидан хавотирланиб маълумот беришдан тийиладилар. Шу боис, ягона «Хавфсиз маҳалла» ёки мобил иловалар орқали фуқароларнинг шахсини сир тутган ҳолда профилактика инспекторига қидирувдаги шахслар тўғрисида фото, видео ёки геомаълумот юбориш имконини берувчи аноним тизимларни такомиллаштириш лозим [5].

Учинчидан, қидирув йўналишида волонтёрлик ҳаракатларини институционаллаштириш. Айниқса, бедарак йўқолган болалар ва кексаларни қидиришда фуқаролик жамияти фаоллари ва кўнгиллиларни махсус тайёргарликдан ўтказиш, уларни ички ишлар органлари ва фавқулодда вазиятлар тизимлари билан мувофиқлашган ҳолда ҳаракат қилиш кўникмаларига ўқитиш яхши самара беради.

Тўртинчидан, маҳаллаларда «Хавфсиз ижара» дастурини фаоллаштириш. Профилактика инспекторининг маҳалла фаоллари билан биргаликда ҳудуддаги вақтинча ва доимий ижарада турувчи шахслар ҳисобини юритиш бўйича ҳамкорлигини кучайтириш, ноқонуний ижара ҳолатларига чек қўйиш қидирувдаги шахсларнинг яшириниш имкониятларини кескин камайтиради [6].

Хулоса қилиб айтганда, профилактика инспекторининг қидирувдаги шахсларни аниқлашдаги самарадорлиги унинг жамоатчилик билан қай даражада яқин ва ишончли алоқа ўрнатганига бевосита боғлиқдир. Жамоатчилик билан ҳамкорликни рақамлаштириш[8], фуқароларни рағбатлантириш ва ишонч муҳитини мустаҳкамлаш орқали қидирув ишларининг тезкорлиги таъминланади, бу эса ўз навбатида жазонинг муқаррарлиги ва маҳаллаларда осойишталик қарор топишига хизмат қилади.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳалла институтининг жамиятдаги ролини тубдан ошириш ва унинг аҳоли муаммоларини ҳал этишда биринчи бўғин сифатида ишлашини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2023 йил 21 декабрдаги ПФ-209-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 22.12.2023 й., 06/23/209/0961-сон.

2. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2016 й., 9-сон, 272-модда.

3. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ-371-сон Қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 15.05.2014 й., 03/14/371/0120-сон.

4. Профилактика инспекторининг маъмурий фаолияти: Дарслик / Муаллифлар жамоаси; ю.ф.д., доц. И. А. Саттаров таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2021. – Б. 182–190.

5. Ички ишлар органларининг жамоатчилик билан алоқалари ва ахборот таъминоти: Ўқув қўлланма / Ш. Т. Джуманов ва бошқ. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2022. – Б. 95–104.

6. Жиноятларни фош этиш ва қидирув фаолияти асослари: Ўқув-амалий қўлланма / Масъул муҳаррир Б. А. Матлюбов. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – Б. 134–142.

7. YULDASHEV, J. (2020). BASIC PRINCIPLES OF CITIZENSHIP OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS. THE AMERICAN JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE LAW AND CRIMINOLOGY Учредители: The USA Journals, 2(10), 123-128.

8. Abdullayev, F. (2026, June). ICHKI ISHLAR ORGANLARI TOMONIDAN TRANSPORT VOSITALARIGA EKOSTIKERLAR JORIY QILISHNING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA HUQUQIY-AMALIY YONDASHUVLAR. In Scientific Conference Open Proceedings (Vol. 3, No. 2, pp. 207-211).